

A magyar börtönügy arcképcsarnoka

„Maiorum gloria posteris lumen est.”

„Az elődök dicsősége fény az utódok számára.”

Vajna Károly (1851-1931)

Vajna Károlyban a monarchia sikeres börtönigazgatóját és a magyar börtönügyi tudományosság mindmáig legértékesebb történeti adatgyűjteményének – a *Hazai régi büntetések* – összeállítóját egyaránt tisztelhetjük.

Vajna Károly 1851. október 13-án Nagyenyeden született, a középiskolát a helyi a Bethlen-főtanodában végezte el. Jogi tanulmányokat a nagyszebeni jogi akadémián folytatott; 1873-ban jogtörténelmi, 1875-ben pedig bírói államvizsgát tett.

Törvényszéki joggyakornokként kezdett dolgozni 1874-től Nagyenyeden, de a következő évben már megyei aljegyzőként szolgált Alsó-Fejér megyénél. 1879-ben városi tanácsosnak választották szülővárosában, majd mint árvaszéki ülnök volt alkalmazásban ismét a megyénél. Időközben ismereteit tovább fejlesztve államszámviteltanból vizsgázott Kolozsvárott 1886-ban.

A börtönügyi pályára 1887 elején lépett. Először a szegedi kerületi börtönhöz, 1889-ben pedig a szamosújvári fegyintézethez nevezték ki ellenőrnek. Ugyanitt 1895-ben az igazgatói székbe ülhetett. Szongott Kristóffal és Hodoreán Jánossal közösen írt, *A szamosújvári vár* című könyve 1898-ban jelent meg. Az igazságügyi miniszter 1898-ban a szegedi kerületi börtön, 1901-ben a Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház igazgatójává nevezte ki. Sikeres munkája elismeréseképpen 1905-ben királyi tanácsosi címet kapott.

Vajna Károly széles látókörű, művelt ember volt. Beszélt németül és franciául, érdekelte a zene és az irodalom. Ugyanakkor közügyekben hallatta szavát: segély-egyesületi munkában vett részt, méhész-egylet ügyében fáradozott.

A régiségek iránti szeretete ösztönözte arra, hogy a magyarországi büntetések – addig feláratlan – történetének kutatásába kezdjen. Elolvasta a tárgyra vonatkozó könyveket, áttanulmányozta a szegedi és az országos levéltárban található, a fenyítőházakra vonatkozó irományokat. (Ezen kutatómunkája során tudta meg például – II. József császár hajóvontatókra vonatkozó intézkedéséből –, hogy Szegeden fenyítőház létezett a XVIII. században.)

Öt év alatt készült el a *Hazai régi büntetések* című kétkötetes művével, melyet 1906-ban, illetve 1907-ben adtak ki. „*És miért vállalkoztam erre a föladatra? Talán mert különös hivatottságot éreztem rá magamban? Korántsem. Csak is azért, mert azt hittem, hogy evvel kötelességet teljesítek. Mert láttam, hogy milyen édes keveset törődnek nálunk általában a multtal, különösen pedig a hazai börtönügy multjával. A kegyelet késztetett rá, hogy ha hivatottabbak nem teszik, foglalkozzam hát én vele. Erőtelves fa csak termékeny talajban fejlődhetik. Máról holnapra pedig nem lehet termékeny humusszá érlelni a földet, semmiféle mesterséggel. Az a talaj pedig a mult, a melybe a jövőnek ültetünk csemetét. Honnan tudjuk, hogy mit ültessünk bele, ha nem ismerjük a földet, a melybe ültetni akarunk?*” – írta Vajna Károly a mű előszavában.

Kutatása és gyűjtőmunkája eredményeként – az igazságügyi tárca vezetőinek támogatásával – 1910-ben a Gyűjtőfogház három termében felállították az Országos Börtönügyi Múzeumot. Az anyag – amely a börtönüghöz kapcsolódó írásos emlékeket, börtön-felszerelési tárgyakat és büntetés-végrehajtási eszközöket tartalmazott – részint a börtönügyi tisztviselők oktatására, részint a büntettesek behatóbb megismerésére szolgált.

A Gyűjtőfogházban kezdte meg működését 1913-ban a büntettesek embertani és lélektani sajátosságaira vonatkozó adatok rendszeres gyűjtése céljából a bűnügyi embertani laboratórium is.

Vajna Károly igazgatása alatt bővítési, átalakítási, fejlesztési munkák egész sora történt a Gyűjtőfogházban: mosókonyha, kocsiszín, jégverem, fertőtlenítő részleg épült, a villanyvilágítást új gőzgépekkel biztosították. A Gyűjtőfogház 1905-ben kapcsolatot a kőbányai nagy vízvezetéki hálózatba. A börtönben végzett épületjavítások keretében a termek fapadozatot, a folyosók márvány-mozaik burkolatot kaptak. A rabfürdőt zuhanyrendszerűvé alakították, az asztalos-műhelybe famegmunkáló gépeket helyeztek. Az igazgatónak gondja volt a fegyintézeti iskolára, óvodára, az egyházi helyiségeket csinosította, orgona beszerzésére került sor, a fegyőrség számára könyvtárat létesített, s gyarapította a fegyenc-könyvtár állományát is.

Munkája elismeréséül 1919 februárjában miniszter-tanácsosi címet kapott, s még az év végén nyugdíjba vonult. Szolgálati lakásából kiköltözve élete végéig az Üllői út 122. szám alatt lakott.

Vajna Károly 1931. július 13-án hunyt el, végső nyugalomra a Kozma utcai Új Köztemetőbe helyezték. Sírja felesége, Ekrenburgi Stock Leopoldin síremlékével együtt (67. parcella 1. sor 56-57. sír) légvonalban néhány száz méterre fekszik a Budapesti Fegyház és Börtön főbejáratától.

A cikk írója – egyetértve többek elképzelésével – támogatandónak tartja azt a törekvést, hogy Vajna Károly sírja védetségét kapjon, hogy azt a Nemzeti Kegyeleti Bizottság a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánítsa.

Dobrotka Katalin